

Erling J. Pettersen

Dialogteologi på norsk

Innledning ved Bispemøtets åpning 15.02.2016

Et situasjonsbilde: Et bord dekket til 16, 8 imamer, 7 prester og en av Misjonshøgskolens lærere, førsteamanuensis i religionsvitenskap Gerd Marie Ådna, som sammen med sin dialogpartner Senaid Kobilica fra Islamsk Råd Norge skulle innlede til samtale om norske dialogerfaringer. Sted: bispedømmets lokaler i Stavanger. Tid: 10. februar 2016. Gruppen som møttes: «Kirken møter moskeen.»

Som vanlig hadde vi fulgt Inge Eidsvågs gode råd: «Begynn ikke samtale med standpunktene og argumentene. Begynn med måltidsfellesskapet og livshistoriene. For vi er noe mer enn våre synspunkter og argumenter, og vi har alle felles erfaringer om det å være menneske.» (sitert fra *Tretten tips for en god dialog*, i Inge Eidsvåg, *Underveis. Vandringer i et landskap mellom tro og tvil*, Oslo 2015, s. 171.

Denne kvelden presenterte vi hverandre etter å ha delt halal-måltidet i grupper på to og to. Og det ble spennende glimt inn i hverandres trosfortellinger. Daglig leder i Kirkelig Dialogsenter i Stavanger, dialogprest Kian Reme, ga oss som hjemmelektur til neste gruppemøte at hver av de kristne skulle invitere sin muslimske samtalepartner til middag hjemme. Det er dialogteologi i praksis.

Gerd Marie Ådna overrasket med å starte sine refleksjoner med å synge en bibelsk salme. Hun startet med å si: «Dere muslimer er så flinke til å innlede mange fellessamlinger med resitasjon fra Koranen. Vi kristne har sammen med jødene Davids 150 salmer. De er sterke vitnesbyrd om levd liv i tro på en stor Gud. Derfor har jeg opplevd at mange av salmene kan verdsettes av mange flere enn jøder og kristne.» Og så sang hun Salme 36, 6-10.

Herre, til himmelen rekker din miskunn,
din trofasthet når til skyene.

Din rettferd er som mektige fjell,
som det store havdyp er dine dommer.
Herre, du berger både mennesker og dyr.

Hvor dyrebar er din kjærlighet, Gud!
I skyggen av dine vinger søker menneskebarne ly.

De får nyte overfloden i ditt hus,
du lar dem drikke av din gledes bekk.

For hos deg er livets kilde,
i ditt lys ser vi lys.

Og hun fortsatte: «Denne salmen om Guds beskyttelse og vern kan hjelpe oss når vi er redde og trenger trøst. Den kan kanskje være med oss til de ulike stedene der vi kan møtes som mennesker. I våre kirker og moskéer. I våre hjem. På våre arbeidsplasser og skoler.» Så delte hun noen personlige erfaringer fra dialogarbeidet og sa: «I alle dialoger jeg har vært en del av, har jeg erfart at det er mennesker som møtes og ikke institusjoner eller store kolosser som noen kaller «islam» eller «kristendom». Da jeg satt seks år i STL, Samarbeidsrådet for Tros- og Livssyn, i Oslo, da møttes vi som

mennesker og delte ofte levd liv med hverandre. Ikke alle delte like mye, men i løpet av så lang tid bygde vi opp tillit og kunne snakke sammen om andre ting enn akkurat det religionspolitiske eller det spirituelle.» Jeg tror vi er mange som deler Gerd Maries erfaring.

Senaid Kobilica, sjefimam for Det Islamske Fellesskap i Bosnia og Hercegovina og leder for dialogarbeidet i Islamsk Råd Norge, trakk frem flere eksempler fra det langvarige dialogarbeidet han selv har tatt aktivt del i gjennom Kontaktgruppa og STL. Senaid var en sentral brobygger etter at Norge ble rammet av terror 22. juli 2011. På samme måte som under karikaturstriden i 2006 stod muslimer og kristne da sammen, og vi har sett det samme etter terroranslagene i Paris og København i 2015.

Imam Senaid understreket at Kontaktgruppa for Islamsk Råd Norge og Den norske kirke har vært avgjørende for å forstå den felles holdningen. Før Kontaktgruppa ble offisielt dannet i 1993, hadde muslimske og kristne møtestedet i Oslo fra 1988. Oddbjørn Leirvik, dialognestor som deltok på disse møtene, sier at det var åpenhet og tillit, ikke konflikt som preget samtalene.

Det langvarige fellesskapet i Kontaktgruppa går inn i en global dialogbevegelse som kan sees som et tillitsbyggende mottrekk mot den fryktbaserte og konfronterende identitetspolitikken (O. Leirvik i *Dialogteologi på norsk*, s. 64).

Kontaktgruppas arbeid har bl.a. resultert i tre viktige felleserklæringer, som fortjener å bli tatt fram igjen i den aktuelle politiske debatt:

2007 Felleserklæringen om retten til å skifte religion

2009 Felleserklæringen om vold i nære relasjoner

2011 Religiøs ekstremisme/felleserklæring

Dialogarbeidet som Mellomkirkelig Råd for Den norske kirke står bak, begrenser seg ikke til kontakten med Islamsk Råd. I dag har vi nasjonale kontaktgrupper med Det Mosaiske Trossamfunn (fra 1998), Buddhistforbundet (fra 2011) og Human-etisk Forbund (fra 2014).

På sentralkirkelig hold behandlet Kirkemøtet i 2006 «Religionsmøtet og menighetene». Da kom den første oppfordring fra Kirkemøtet til menighetene om å engasjere seg i *lokale* religionsdialoger. Det var allerede i gang kontaktgrupper flere steder, og jeg vil spesielt trekke fram de erfaringer som dialogsenteret Emmaus i Oslo gjorde, både når det gjaldt den praktiske tilrettelegging og den teologiske refleksjon over praksis.

Dialogsenteret Emmaus ble opprettet i 1992, og videreført gjennom Kirkelig Dialogsenter Oslo i 2010. Dette senteret vil ha en knutepunktfunksjon i det nasjonale nettverket, der vi til nå i tillegg har Kirkelig Dialogsenter i Bergen (2011) og Stavanger (2012). Misjonsorganisasjonen Areopagos samarbeider med lokale bispedømmer om dette. I flere andre bispedømmer gjøres det lignende erfaringer, men med litt ulik organisering, i byer som Sarpsborg, Drammen og Trondheim. Muslimsk-kristen dialogvirksomhet i Trondheim ble spesielt trukket frem av imam Senaid som modell til etterfølgelse.

[Dialogteologi på norsk](#)

Dialogteologi på norsk (Verbum Akademisk 2016) gir et viktig bidrag til den teologiske refleksjon, og presenterer en spennende bredde fra norsk mark. Redaktørene bruker uttrykket en *dialogisk orientert teologi*; sitat: «Dialogisk forstås da i bred forstand, både som handling og holdning, i en flerreligiøs og flerkulturell kontekst.»

Artiklene viser at det i Den norske kirke finnes mange miljøer som lar seg utfordre av mangfoldet. Dialogisk teologi er erfaringsbasert, den er ikke ferdigtenkt, og det er etter sin natur en teologi hvor siste ord ikke er sagt.

Dialog er å skjønne mer

Midt i det flerkulturelle hovedstadsmiljø finner vi en hjørnebygning i et travelt gatebilde som illustrerer situasjonen det norske samfunnet befinner seg i dag.

I grunnen under hjørnebygningen i Schweigaardsgate, ikke så langt fra Oslo bispegård, finnes det med stor sannsynlighet rester av Nonneseter kloster. *Under* gatelegemet finner vi spor av tro og levende kulturtradisjon. Det var her Kristin Lavransdatter møtte nonnene i benediktinerordenen, som fulgte *Benedikts regel*, som dannet grunnlaget for livsformen innenfor klostermurene over hele Europa.

Over gatelegemet finner vi etasjer i gårdene bortover Schweigaards gate, med navneskilt på dørene som forteller sitt språk om nye kulturer som finner sin vei inn i det norske samfunn.

Vår utfordring som kirke er å etablere det helt nødvendige forholdet mellom det som billedlig talt er *under* asfalten: spor av levende tro og kulturtradisjon og det som er *over* asfalten: det nye norske samfunn.

Og i den prosessen er dialogen den eneste farbare vei.

«Alt virkelig liv er et møte», sier filosofen Martin Buber, som opererer med tre former for dialog: dialog med Gud, dialog med andre mennesker og dialog med oss selv. *Dialogteologi på norsk* rommer alle tre formene, og har sin styrke nettopp i denne bredden. Fra første artikkel til siste klarer forfatterne å la teoretiske refleksjoner gå hånd i hånd med hverdagserfaringer fra praksisfeltet. Erfaringsdimensjonen gjør at interessen holder til mål, og gir fremstillingen troverdighet.

Selv har jeg kanskje lært mest om dialog de siste årene gjennom kontakt med ungdommer med ulik religiøs og livssynsmessig identitet, særlig gjennom Stavanger-prosjektet *Ung Dialog*.

De følger det Ungdommens Kirkemøte i 2005 formulerte slik: «Med dialog mener vi en samtale mellom likeverdige partnere. En vellykket dialog innebærer ydmykhet, åpenhet og villighet til forandring.»

Når Den norske kirke nå skal følge opp bestillingen fra Kirkemøtet 2012 om å arbeide med spørsmål knyttet til religionsforståelse, kulturforståelse og dialog, vil denne erfaringsbaserte artikkelsamlingen åpne dører til nye rom for mange. Og ungdommenes utfordring om villighet til forandring kan være en god leseguide.

Dialog betyr å skjønne mer var tittelen på en ti år gammel kronikk signert Inge Eidsvåg, som også skal krediteres for en setning som etter min mening summerer opp innholdet i denne artikkelsamlingen: «Toleranse skjer ikke i et verdimesig vakuum, men finner sted i skjæringspunktet mellom troskap mot egne verdier og kjærlighet til nesten.»

Jeg møtte den samme tenkningen på Tao Fong Shan i Hong Kong, da jeg som styreleder i Areopagos for et tiår siden møtte den levende arven fra Karl Ludvig Reichelt og Notto Normann Thelle, som etablerte senteret.

Vårt norske dialogarbeid står i stor gjeld til det dialogarbeidet, særlig med buddhister i Østen, som Areopagos, tidligere Den nordiske kristne Buddhistmisjon, stod for. Dette kommer frem i artiklene til Bård Mæland og Raag Rolfsen i *Dialogteologi på norsk*, den siste er et viktig religionsfilosofisk bidrag,

som sammen med Vebjørn Horsfjords artikkel: *Hva med sannheten? Sannhet, åpenhet og makt*, bør bli pensum for alle som ønsker å ta dialog som teologisk utfordring på alvor.

Krister Stendahls gode råd

I sin utfordrende artikkel *Fra kristen til hedningkristen, Refleksjoner i møte med jødedommen*, sier Gunnar Haaland at han, i møte med jødedommen, eller en annen tradisjon som ikke er hans egen, vil praktisere tre prinsipper for interreligiøs forståelse, utmeislet av den svenske NT-professoren, biskopen og dialogforegangsmannen Krister Stendahl:

1 La den andre definere seg selv. Når du forsøker å forstå en annen religion, bør du spørre denne religionens tilhengere og ikke dens motstandere.

2 Sammenlign likt med likt. Sammenlign ikke det verste i andres tradisjon med det beste i din egen.

3 Gi rom for hellig misunnelse. Å gi rom for «hellig misunnelse» (svensk: «helig avund»; engelsk: «holy envy») handler om å tillate seg å bli fascinert og inspirert av perlene i andre religioner, av skjønnheten i andres religiøse fortellinger, praksiser, kunstuttrykk, tanke-systemer,

Krister Stendahl tør å bevege seg mot dypet. Han visste det var sant, som Tore Laugerud skriver, at «Dialog handler om å overvinne fordommer og se den andre slik han eller hun er. Det kan bare skje når vi ser dypet i den andre. Det betyr i dialogpraksisen at vi må under de trosforestillinger og praksisformene som er synlige på overflaten. Konkret betyr det å spørre: «Hvorfor tror du det, hvorfor gjør du det, hvorfor gir det mening for deg?» Da beveger vi oss ned mot et dyp der vi kan gjenkjenne og berøre hverandres lengsler og grunnleggende behov, behovene for trygghet, mening og samhørighet. Det skaper relasjoner og bygger broer.»

Tore Laugerud skriver dette ut fra sitt mangeårige dialogarbeid i møte med nyåndeligheten.

Jeg vil også peke på de erfaringene dialogprest i Stavanger Silje Trym Mathiassen, med nyåndeligheten som sitt felt, beskriver i boken *Levende Religion* fra 2015, (*Globalt perspektiv – lokal praksis*, redigert av Anne Kalvig og Anna Rebecca Solevåg.) Hun skriver om åpne og gjestfrie rom der men kan puste fritt og la ting skje. Der vi kan berøre hverandres liv, og lete etter Guds nærvær og stemme i alle mennesker. Dialogprestens erfaringer og refleksjoner fra møtet med de nyåndelige miljøer har samme grunnlag som dialogprestkollega Kian Remes møter med det muslimske miljø: det handler om å møtes ansikt til ansikt uten skjulte hensikter.

Det er Anne Hege Grung, en av de mest erfarne dialogforskere i Norge, med solid praksis og teologisk refleksjon, som har gitt oss den definisjon av dialog jeg synes er mest presis: Det handler om «... å møtes ansikt til ansikt uten skjulte hensikter. Det er ikke noe man går inn i for å forandre den andre, men for selv å risikere å bli forandret gjennom et møte. Eller kanskje mer presist: For å bli en del av en gjensidig forandring som kan finne sted dersom deltakerne opplever respekt og likeverd i et åpent og fritt rom.»

Anne Hege Grung utvikler en dialogteologi, som legger til rette for å oppdage og skape: likeverdighet, samtidighet og håpefull kreativitet som igjen kan bygge fellesskap og vennskap.

Fra Utøya 2011 til Kirkemøtet i Trondheim 2016

Fra jeg kom til Stavanger i 2009, har kontakten med det muslimske miljøet vært viktig, i en by med mottoet «Sammen for en levende by.» Kirkelig Dialogsenter er et direkte resultat av den utfordring jeg fikk av overlevende AUF'ere fra Utøya, som allerede 25. juli 2011 ba meg om å etablere en arena, et sted der vi kunne gå sammen om å bygge et livssynsåpent mangfoldsamfunn med dialog som

bærebjelke. Jeg gikk til ordfører Christine Sagen Helgø (H) og presenterte idéen, og Stavanger kommune har fra første dag gitt oss et solid økonomisk fundament ut fra erkjennelsen av at byen er avhengig av god kunnskap og gode møteplasser i arbeidet for integrering. Varaordfører Bjørg Tysdal Moe (KrF) har invitert oss sammen med de politiske gruppelederne i bystyret, med på reiser til Midtøsten, der lokale interesseorganisasjoner fra Stavanger, Netanya-foreningen og Nablus-foreningen, har møtt biskop Mounib Younan i Jerusalem, sjefsrabbiner David Rosen og andre dialogpartnere i den jødisk-kristne-muslimske dialogen som prost Trond Bakkevig har drevet i en årrekke, finansiert av norsk UD, på oppdrag fra Mellomkirkelig Råd.

Det vi har erfart på disse dialogreisene, er at den religionspolitiske, menneskerettslige og fellesskapsetiske dialogen går sammen med den eksistensielle, med å bygge tillitsfulle relasjoner på det menneskelige plan. Det er samme erfaring vi gjør på det lokale plan.

Derfor blir det også spennende å se hvordan et nytt Kirkemøte vil ta imot de utfordringene som venter i april, når Religionsmøte og dialog står på dagsorden. I en politisk situasjon der frykt for den andre i stadig økende grad preger sosiale medier og den offentlige debatt, kan Kirkemøtet bidra til at andre ord enn frykt og lukkethet skal få prege den offentlige samtalen. Ordene jeg ønsker skal brukes mer aktivt, og aller helst erstatte fryktspråket, er de samme som preger bidragene i *Dialogteologi på norsk*: sårbarhet, åpenhet, tillit, respekt, likeverd, gjestfrihet, fellesskap, vennskap. Eller, for å si det med professor i interreligiøse studier ved TF, Oddbjørn Leirvik, «Vi behøver tillitsbyggende mottrekk mot den fryktbaserte og konfronterende identitetspolitikken vi ser i møte med islam i vestlige samfunn i dag.»

Kanskje det viktigste tillitsbyggende mottrekket er det studentprest Anne Anita Lillebø beskriver i sin artikkel om «Gjestfridom» (*Dialogteologi* s. 180), og som er denne innledningens siste ord:

For kyrkja kunne møte med den religiøst sett andre være philoxenia – kjærleik for framande, synleggjort ved den dialogiske praksisen gjestfridom. I ein individualisert kultur, der trua er fleksibel og religiøs tilhøyrsløse er flytande, kunne kyrkja i enno større grad halde fram det relasjonelle ved det å være menneskje og truande. Ei tenande og gjestfri kyrkje, i ei verd som er mykje meir samansett enn nokon gong når det kjem til identitet på trus- og livssynsområdet, fortel om korleis ho ynskjer å møte kompleksiteten ved å ha opne dører for alle.